

Бабиченко В. В.

Финансово-экономическое управление ПАО «Укртатнефть»

ФОРМИРОВАНИЕ КАТЕГОРИАЛЬНОГО АППАРАТА КОРПОРАТИВНЫХ ФИНАНСОВ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ**Резюме**

В статье исследуются дискуссионные вопросы выделения категорий корпоративных финансов в современной экономике. Определено, что появление и стремительное развитие корпораций обуславливают и соответствующие изменения в категориальном аппарате финансовой науки. Осуществленный анализ корпоративных финансов дал основание считать, что их базовой категорией является доход.

Ключевые слова: корпорация, корпоративные финансы, функции корпоративных финансов, доход, акция, обязательства, капитал, инвестиции.

Babichenko V. V.

Finance and Economics Department PJSC «UKRTATNAFTA»

FORMATION OF CONCEPTUAL FRAMEWORK OF CORPORATE FINANCE IN TODAY'S ECONOMY**Summary**

This article deals with discussion questions of the corporate finance categories' allocation in the modern economy. It is established that the appearance and rapid development of corporations causes the corresponding changes in the categorial apparatus of the financial science. The made analysis of the corporate finance gave the reasons to believe that their output category is the income.

Keywords: corporation, corporate finance, corporate finance functions, income, share, liabilities, capital, investments.

УДК 336(477)

Бачо Р. Й.

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

ДЕФІНІЦІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проведено оцінку існуючих підходів до розкриття економічної категорії небанківських фінансових установ. Виділені спільні та відмінні риси небанківських та банківських фінансових установ. Здійснена класифікація небанківських фінансових установ за такими ознаками, як спрямованість діяльності, види посередників, коло проведених операцій в залежності від особливостей та напрямків діяльності, за способом залучення коштів. Зроблено висновок про необхідність чіткого законодавчого визначення поняття небанківської фінансової установи.

Ключові слова: небанківська фінансова установа, ринок небанківських фінансових послуг, посередники фінансового ринку, класифікаційні ознаки, небанківські кредитні установи, страхові компанії.

Постановка проблеми. Діяльність різноманітних установ на ринку небанківських фінансових послуг відіграють вагомий роль у розвитку економіки держави та забезпечення населення необхідними та якісними фінансовими послугами. Однак на даний час відбувається різноманітне трактування небанківських фінансових установ як науковцями, так і вітчизняними законодавцями, причому останніми і донині не надано легального визначення небанківських фінансових установ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці функціонування та розвитку небанківських фінансових установ присвячені праці О. Барановського, Н. Внукової, О. Вовчак, В. Гончаренка, О. Дорош, В. Левченко, В. Опаріна, В. Черней та ін. У наукових працях вище зазначених авторів здійснена спроба надати власне трактування небанківським установам, беручи за основу якусь із класифікаційних ознак небанківських фінансових установ.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз робіт названих вище науковців свідчить про недостатню глибину дослідження

даної проблематики, особливо в частині узагальнення класифікаційних ознак, що характеризують небанківські фінансові установи.

Метою статті є узагальнення класифікаційних ознак небанківських фінансових установ та здійснення критичного аналізу існуючих дефініцій досліджуваної категорії.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку економіки свідчить, що коріння формування небанківських фінансових установ як окремої ланки фінансової системи почали формуватися ще у період Просвітництва, водночас необхідно відмітити, що окремі операції фінансово-кредитного характеру, що притаманні їм, проводилися торговцями, фінансово-кредитними установами, лихварями і раніше.

У сучасній українській та зарубіжній термінології не існує єдності у термінології визначення ринку небанківських фінансових послуг. Це пов'язано з тим, що на даний час достатньо розмиті ознаки, на основі яких можна чітко визначити, чи послуга є фінансовою, в тому числі чи надається вона банківськими, чи небанківськими установами.

На думку В. Левченко, ринок небанківських фінансових послуг – це частина фінансового ринку, де надають фінансові послуги небанківські фінансові установи. До таких установ науковець відносить усіх юридичних осіб, які, відповідно до законодавства України, не є банками і які внесені до Державного реєстру фінансових установ у порядку, визначеному законодавством України [7, с. 20]. Таким чином, на ринку небанківських фінансових послуг діє широке коло фінансових посередників, яких у науковій літературі іменують небанківськими фінансовими установами.

Необхідно констатувати, що у науковій літературі та спеціальному законодавстві України активно використовується категорія небанківської фінансової установи, однак законодавче визначення цього поняття відсутнє. Л. Баланюк, досліджуючи проблематику використання аналізованого терміну і проаналізувавши основні закони та підзаконні акти, доходить висновку, що на даний час цей термін трапляється у назві 15-ти та в тексті 251-го нормативного документа [2, с. 47]. Причому науковець констатує відсутність чіткої дефініції небанківської фінансової установи. Поняття небанківської фінансової установи у вітчизняному законодавстві застосовується з 1995 р. у Постанові Верховної Ради України «Про усунення зловживань у процесі залучення суб'єктами підприємницької діяльності грошових коштів громадян» [11], у якій було заборонено залучати кошти громадян суб'єктами підприємницької діяльності, для яких цей вид діяльності не був передбаченим спеціальним законодавством.

Аналіз вітчизняної наукової літератури дозволяє виокремлювати кілька аспектів, що беруться за основу при формуванні категорійного апарату. Так, вона виступає як елемент у структурі фінансової системи; як елемент ринку фінансових послуг; як сукупність певної частини фінансових посередників чи як елемент фінансово-кредитної системи.

На думку Л. Баланюка, небанківська фінансова установа є однією з видів фінансово-кредитних установ і входить до фінансово-кредитної системи [2, с. 48].

В. Черней констатує відсутність нормативного закріплення небанківських фінансових установ, які входять до фінансово-кредитної системи країни [13, с. 66]. У своїй науковій праці автор зазначає, що у більшості країн законодавчо введено поняття небанківських фінансових установ поряд з банківськими.

Враховуючи те, що сучасна фінансова термінологія України в більшій мірі запозичена з-за кордону, витоки даного поняття слід шукати у зарубіжних наукових та нормативних працях.

Категорія небанківської установи використовується у більшості мов країн ЄС. Так, у англійській мові часто використовується поняття небанківської діяльності, небанківської кредитної установи чи тавтологічного терміну «небанківський банк» [13, с. 67].

У американському тлумачному словнику під небанківською установою розуміють установу, метою діяльності якої є отримання прибутку і яка не є банком, однак надає подібні банківським послуги [13, с. 31].

У російському та білоруському законодавствах небанківська фінансова установа є юридичною особою, що може виконувати певні банківські операції [13, с. 31].

В українському законодавстві надається кілька визначень даної категорії. Більшість із них зазначається у відповідних нормативних документах НБУ. У Постанові Правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок надання небанківськими фінансовими установами генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій» зазначено, що небанківська фінансова установа є юридичною особою, яка, відповідно до законодавства України, не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та яку внесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України. Хоча з правової точки зору характеристика небанківської фінансової установи через призму невідношення до категорії банків є хибним, що відмічає науковець Н. Квіт [6]. У іншому нормативному акті НБУ [12] зазначено, що «небанківська фінансова установа – юридична особа, яка внесена до відповідного державного реєстру фінансових установ та отримала згідно із законодавством України право здійснювати переказ коштів у національній та іноземній валютах». Тобто у підзаконному нормативному акті акцентовано увагу тільки на участі досліджуваних фінансових установ у платіжних системах різних рівнів.

В цілому, узагальнюючи підходи вітчизняних законодавців, можна відзначити наступні дефініції небанківської фінансової установи [3, с. 124]:

1) юридична особа, яка, відповідно до законодавства, не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та яку внесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України;

2) юридична особа, яка, відповідно до законодавства, надає одну чи кілька фінансових послуг та яка внесена до Державного реєстру фінансових установ в установленому законодавством України порядку. Причому законодавець чітко визначає перелік таких установ, а саме: кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг;

3) юридична особа, яка внесена до відповідного Державного реєстру фінансових установ та отримала, згідно із законодавством України, право здійснювати переказ коштів у національній та іноземній валютах;

4) юридична особа, яка, відповідно до законодавства, не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та внесена до Державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України.

Вітчизняний науковець юриспруденції В. Черней вважає, що небанківська фінансова установа – це фінансова установа, яка, відповідно до законодавства України, надає фінансові послуги та має право здійснювати окремі банківські операції. Причому, на його думку, допустимо сукупність банківських операцій для небанківських фінансових установ встановлює НБУ. Таке визначення науковця є доволі хибним, адже основний акцент відмінності між банками та небанківськими установами науковець зводить до переліку фінансових операцій, що встановлюється НБУ. Однак до небанківських фінансових установ відносяться такі спеціалізовані установи, як страхові компанії (в т. ч. зі страхування життя), недержавні пенсійні фонди, діяльність яких не має нічого спіль-

ного з банківськими установами. Аналіз дефініцій автора призводить до висновку, що науковець під небанківськими фінансовими установами уособлює небанківські кредитні установи, для яких таке визначення є прийнятним. Проте подальший перелік небанківських установ, зазначених автором у своїй роботі [13, с. 73], приводить до висновку про хибність уявлень автора щодо функціонування ринку небанківських фінансових послуг.

Деякі дослідники, окрім зазначеного вище терміна, оперують категоріями «небанківські фінансові інститути», «небанківські фінансові посередники», «небанківські фінансові», які певною мірою використовуються як синоніми. На думку О. Дорош [4], небанківські фінансові інститути – це спеціалізовані фінансові посередники, які акумулюють вільні кошти юридичних та фізичних осіб і розміщують їх на фінансовому ринку для отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

І. Каракулова виокремлює такі категорії, як «небанківські фінансові інститути», «небанківські фінансові посередники», «небанківські фінансові установи» та дає наступні визначення [5]:

- небанківські фінансові інститути – це сукупність небанківських фінансових посередників (страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок, фінансових компаній, ломбардів, лізингових і факторингових компаній та інших), які провадять діяльність у сфері вузькоспеціалізованих фінансових послуг відповідно до чинного законодавства, що регулює економічні відносини на ринку фінансових послуг;

- небанківські фінансові посередники – це установи (серед них: страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки, фінансові компанії, ломбарди, лізингові та факторингові компанії та ін.), які функціонують на ринку фінансових послуг відповідно до законодавства, надають вузькоспеціалізовані фінансові послуги (кредитування, інвестування, послуги техніко-посередницького характеру), що не належать до сфери банківської діяльності, спрямовані на трансформацію власних, залучених і запозичених грошових коштів з метою задоволення потреб споживачів та одержання прибутку;

- небанківські фінансові установи – це визначені юридичні особи, які, функціонуючи на ринку фінансових послуг, надають одну чи декілька притаманних їм специфічних фінансових послуг з метою задоволення фінансових потреб споживачів та одержання прибутку.

Аналіз дефініцій науковця приводить до висновку, що суттєво різниці у визначеннях авторки, адже спільними рисами «небанківських фінансових установ», «небанківських фінансових посередників» і «небанківських фінансових інститутів» є: 1) функціонування на ринку фінансових послуг; 2) надання однієї або кількох специфічних фінансових послуг; 3) здійснюють діяльність з метою задоволення потреб споживачів. Водночас, не можна погодитися з дефініцією небанківської фінансової установи, в якій зазначено, що метою проведення діяльності таких установ є отримання прибутку. Адже, згідно чинного законодавства України, кредитні спілки та недержавні пенсійні фонди функціонують на принципах неприбутковості.

У цілому дослідження особливостей проведення небанківських фінансових послуг дає можливість здійснити класифікацію небанківських установ. Такими класифікаційними ознаками є:

І. за спрямованістю діяльності [8]:

- 1) небанківські кредитні установи (кредитні спілки, факторингові та лізингові компанії, ломбарди);

- 2) небанківські фінансові установи (страхові компанії, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, довірчі установи, торговці ЦП та ін.).

ІІ. За видами посередників [10; 7]:

- 1) договірні небанківські фінансові інститути;

- 2) інвестиційні небанківські фінансові інститути;

- 3) депозитні небанківські фінансові інститути.

ІІІ. За колом проведених операцій [9, с. 78]:

- 1) фінансові інституції з обмеженим переліком операцій (лізингові та факторингові компанії, кредитні спілки, ломбарди);

- 2) фінансові інституції небанківського спрямування (страхові, інвестиційні компанії, пенсійні фонди, фінансові компанії).

ІV. В залежності від особливостей та напрямків діяльності [1, с. 15]:

- 1) установи, що надають страхові послуги;

- 2) установи, що використовують у своїй діяльності компанії з управління активами;

- 3) кредитні установи;

- 4) спеціалізовані фінансові установи;

- 5) учасники фондового ринку;

- 6) установи, що надають розрахунково-касові послуги.

V. За способом залучення коштів [13, с. 74–75]:

- 1) договірні фінансово-кредитні установи (страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, ломбарди, лізингові та факторингові компанії);

- 2) інвестиційні фінансово-кредитні установи (інвестиційні фонди, фінансові компанії, кредитні спілки, кредитні товариства).

Небанківським фінансовим установам притаманні такі особливості:

- 1) небанківська фінансова установа є юридичною особою, що внесена до Державного реєстру фінансових установ України;

- 2) основною метою її діяльності є отримання прибутку (тобто здійснення господарської комерційної діяльності), крім деяких установ розрахункового типу (кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів);

- 3) небанківська фінансова установа має спеціалізовану правоздатність, тобто функціонує на основі статуту та відповідної ліцензії, що видається Нацкомфінпослуг відповідно чинного законодавства;

- 4) функціонують на ринку як фінансові посередники;

- 5) діяльність небанківських фінансових установ не впливає на динаміку пропозиції грошей, тому на них не поширюються особливі вимоги обов'язкового резервування;

- 6) вони характеризують відносно вузькою спеціалізацією і надають послуги обмеженого характеру;

- 7) забезпечують трансформацію капіталу в економіці.

На основі проведеного аналізу дефініцій, легальних визначень та наукових підходів можна констатувати, що небанківськими фінансовими установами є страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, ломбарди, фондові біржі, інвестиційні фонди, кредитні спілки, довірчі товариства, лізингові та факторингові компанії, фонди фінансування будівництва та фонди операцій з нерухомістю.

Висновки та пропозиції. В цілому можна констатувати, що категорія небанківських фінансових установ потребує легального визначення і

подальші дослідження повинні спрямовуватися на оцінці ролі небанківських фінансових установ в економіці держави.

Список літератури:

1. Баланюк Л.Л. Адміністративно-правове регулювання парабанківської діяльності в Україні : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец 12.00.07 / Л.Л. Баланюк ; Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь, 2012. – 21 с.
2. Баланюк Л.Л. Поняття та місце небанківської установи в фінансовій системі України / Л.Л. Баланюк // Право України. – 2008. – № 3. – С. 47–51.
3. Бачо Р.Й. Оцінка діяльності небанківських кредитних установ в Україні / Р.Й. Бачо // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 8. – Ч. 5. – С. 123–127.
4. Дорош О.Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України : автореф. дис. ... к. е. н. ; Львівський нац. університет ім. І. Франка, 2003. – 22 с.
5. Караулова І.С. Небанковські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України : автореф. дис. ... к. е. н. / І.С. Караулова ; Київський нац. університет ім. Т. Шевченка, 2008. – 16 с.
6. Квіт Н.М. Небанківська фінансова установа як кредитор за договором про іпотечний борг (кредит) / Н.М. Квіт // Університетські наукові записки. – 2009. – № 1(29). – С. 112–118.
7. Левченко В.П. Розвиток ринку небанківських фінансових послуг України : [монографія] / В.П. Левченко. – К. : ЦУЛ, 2013. – 368 с.
8. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг : [навч. посіб.] / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.
9. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія) : [навч. посіб.] / В.М. Опарін ; 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : КНЕУ, 2001. – 240 с.
10. Полетаєв О.О. Особливості структури послуг фінансових посередників в Україні / О.О. Полетаєв. // Наукові праці. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – Вип. 25. – Т. 38 – С. 66–75.
11. Постанова ВРУ «Про усунення зловживань у процесі залучення суб'єктами підприємницької діяльності грошових коштів громадян» № 491/95-вр від 22.12.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uapravo.net/akty/administraciya-main/akt9psgm4o.htm>.
12. Постанова НБУ «Про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем» № 348 від 25.09.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1173-07>.
13. Черней В.В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні : [монографія] / В.В. Черней. – К. : ЦУЛ, 2014. – 456 с.

Бачо Р. Й.

Закарпатский венгерский институт имени Ференца Ракоци II

ДЕФИНИЦИИ И КЛАССИФИКАЦИЯ НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Резюме

Проведена оцінка існуючих підходів до розкриття економічної категорії небанківських фінансових установ. Виділені загальні та відмінні особливості небанківських і банківських фінансових установ. Осуществлена класифікація небанківських фінансових установ за такими ознаками, як спрямованість діяльності, види посередників, круг проведених операцій в залежності від особливостей і напрямків діяльності, від способу привертання коштів. Сделан вывод о необходимости четкого законодательного определения понятия небанковского финансового учреждения. **Ключевые слова:** небанковское финансовое учреждение, рынок небанковских финансовых услуг, посредники финансового рынка, классификационные признаки, небанковские кредитные учреждения, страховые компании.

Bacho R. J.

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute

DEFINITIONS AND CLASSIFICATION OF NON-BANKING FINANCIAL INSTITUTIONS IN MODERN CONDITIONS

Summary

In the paper an assessment of the existing approaches to disclosing of non-banking financial institutions' economic category has been made. Common features and differences between non banking and banking financial institutions have been distinguished. Classification of non-banking financial institutions has been made according to activities orientation, types of intermediaries, range of transactions, depending on the peculiarities and activities, way of raising funds. The conclusion about the need for a precise legal definition of non-banking financial institutions has been made.

Keywords: non-banking financial institution, market of non-banking financial services, financial market intermediaries, classification features, non-bank credit institutions, insurance companies.